

Миодарка ТЕПАВЧЕВИЋ*

УТИЦАЈ ЊЕГОША И ВУКА НА СТВАРАЛАШТВО СТЕФАНА МИТРОВА ЉУБИШЕ

Анстракт: Аутор се у раду бави утицајем Петра II Петровића Његоша и Вука Караџића на стваралаштво Стефана Митрова Љубише. Разматра се примјена Вукове реформе у језику Стефана Митрова Љубише и његов удио у развоју Вуковог модела књижевног језика.

Кључне ријечи: Стефан Митров Љубиша, Петар II Петровић Његош, Вук Стефановић Караџић, Црна Гора

Стално откривање нових вриједности у Љубишином дјелу на најбољи начин свједочи о сложеној језичкој структури, иако писаној прије више од 150 година, и чини његово дјело и данас отвореним за разнолика језичка истраживања. Стефан Митров Љубиша припада најаутентичнијим тумачима Црне Горе, њене традиције, културе и историје, иако потиче из једног од старих паштровских племена, које се на простору између Светог Стефана и Петровца помиње још од давнина¹. Од свих веза са Црном Гором — политичких, вјерских, културних — с њом су га највише повезивали језик и историја, мотиви и грађа за његова причања. Народна памет, кроз народну ријеч проговарала је из Љубишиног дјела, изнутра везана историјским жилама, а споља умјетношћу великог мајстора.

---

* Доц. др Миодарка Тепавчевић, Филолошки факултет, Никшић

¹ У својој студији *Пашировићи* Јован Вукмановић даје податак да је ово једно од најмањих паштровских племена. Прве помене о овом племену имамо из 1398. године у једном архивском документу. Како наводи аутор, према архивској грађи насеље са данашњим именом постојало је од средине XV вијека, а можда је и старије. Презиме Љубиша јавља се у паштровским исправама тек почетком XVII вијека (Вукмановић, 2002: 99–101).

Књижевни развитак Стефана Љубише пратио је низ осцилација које су настале као посљедица његовог сазријевања као писца који је дуго тражио прави израз за свој стваралачки темперамент. У том трагању наилазио је на људе који су му били духовни оријентир и морална потпора, од којих је примао савјете, глачао свој језички израз, духовно се кријепио. Главни књижевно-језички основ за своје дјело Љубиша је изградио проучавајући стваралаштво својих највећих књижевних узора — Вука Караџића и Петра II Петровића Његоша.

Његов политички и књижевни рад, иако код њега теку донекле паралелно, носе у себи супротност — као политичар Љубиша је доживио „идејни и морални слом”, а као књижевник остао је на чврстом тлу дубоко везан са својим народом (Ражнатовић, 1964: 28). Са ђудима политике носио се Љубиша, како је он сам рекао, и онда када у њој „зло злу одушка није давало”, али је Љубиша успијевао да отвори одушак. Ипак, књижевност је била јача половина, јер је кроз Љубишу политичара побјеђивао Љубиша књижевник (Секулић, 2002: 72). Као писац, прво се огледао у публицистици, и био је преплатник на Вукову књигу *Црна Гора и Бока Которска*, а касније и на *Ковчежић* и *Српско-далматински магазин* у којем је објавио свој први рад *Общество Паштровско у окружию Которскомъ* (Лукетић, 1988: 15). Тим чланком о Паштровићима Љубиша је започео остварење вуковског принципа да писац који пише о народу треба добро да познаје језик и обичаје тог народа. Он ће одредити почетак и смјер генезе његовог стваралаштва које је у знаку идеја и дјела Вука Караџића. У опису Паштровића има више књишких особина него у каснијим Љубишиним радовима. Осим на наведена дјела, Љубиша се претплатио и на Вукову збирку *Српских народних приповједака*. Шта је Љубиша могао наћи у наведеним Караџићевим књигама и какав је став имао према Вуковој школи? Између Вукових ставова о писању народних приповједака и начина на који Љубиша промишља о својим приповијестима постоји сличност. Наиме, Вук је стално истицао тешкоћу њиховог писања (сакупљања готовог народног стваралаштва) а не биљежења (њихово слагање) (Караџић, 1870: IV). Судећи према начину на који је означавао своју улогу у писању *Приповијести* и *Причања* (испод наслова тих збирки стоји да их је он „сакупио и сложио”), Љубиша је слиједио Вуков став о настајању приповједака. Караџићева дјела била су му не само огледна лексиколошка и семантичка ризница већ и упориште идеја према којима ће градити своје књижевне и језичке ставове.

Вријеме када је стварао Стефан Митров Љубиша било је „не само вријеме уобличавања граматичке норме, него и вријеме разрађивања изражајних могућности новог књижевног језика” (Остојић, 2002: 34), заправо било је то доба стандардизације народног језика у нашој књижевности и култури. Љубиша је још као млад дошао у везу са Вуковим дјелима и његовом реформом, са нарочитим интересовањем пратио његову борбу за увођење народног језика и определијелио се за вуковски језички образац (Пецо, 1976: 208), и поред настојања да буде везан за свој паштровски идиом. Сва Љубишина значајнија дјела настала су у поствуковском периоду, практично „када је Вукова реформа у многеме и нормативно била довршена, а Вукова побједа неспорна” (Остојић, 2003: 84).

Љубишине ријечи из *Животописа* „Оплијени ме и зачари богаство и изворна мудрост народнијех умотворина, пак нешто из вуковијех збирка, нешто свагдањим саопћењем народом црногорским и приморским, изучим матерњи језик, омили ми се и уљубим се у оно што сам прије мал не презирао”... (Животопис, 1878), наводи на размишљање о односу двије компоненте — стандардне и дијалекатске, односно вуковске, с једне стране и црногорско-приморске, с друге стране. Између књижевних и дијалекатских облика Љубиша је често посезао за овим другим желећи да што вјерније представи богатство црногорских народних говора, прије свега паштровског, па је и сам истицао да су му „приповијести омилиле с чистоће језика, с народнијех облика, стога што су огледало народа нашега” и што их је чуо „из устију народа нашега на југу, гдје је матица и ковница пучких умотворина” (Животопис, 35).

Све фазе у Вуковој реформи могу се пратити у Љубишиним дјелима. Од првих дјела Љубишиних аутографа насталих у периоду од 1849. до 1862. (три писма и *Сазаклетва*) писаних старом графијом, до каснијих од 1867. до 1878. писаних Вуковом азбуком, са спорадичном употребом старих слова (остала сачувана писма и двије приповијетке²) могу се пратити Љубишина колебања и несигурности до чврстог става и јасних погледа на језичку форму³.

Графијска и правописна рјешења Стефана Љубише била су у складу са временом и приликама у којима је живио. Комплексност Љубишине графије и правописа огледају се прије свега у чињеници што је код њега

² Од 72 писма 3 су писана старом графијом, 62 вуковом азбуком ћирилицом и 7 писма латиницом; латиницом је написан *Шћепан Мали а Горде* ћирилицом.

³ Подаци о свим Љубишиним аутографима налазе се у нашој књизи: *Језик Стефана Митрова Љубише*, 2010: 16–32.

заступљена и стара графија али и вуковска, што је писао и ћирилицом и латиницом. Тако је у графији присутан традиционални начин обиљежавања појединих гласова у раној фази стваралаштва. Каснији Љубишини аутографи писани су Вуковим правописом са спорадичном употребом старих слова (врло ријетко *ю, ђ, е, њ*, нешто чешће *і, А*). Наравно да је све то имало одраза и на Љубишина рјешења. У рукописима писаним латиницом употребљава сва слова латинице, осим слова *ђ* за која користи комбинације *гј* и *дј*, мада употреба ових обиљежавања није равномјерна у свим његовим дјелима, што значи да Љубиша није имао одређених правила за употребу једног или другог начина обиљежавања.

У његовом дјелу присутна су сва три правописна принципа. Наглашеније присуство етимолошког принципа говори нам о чврстој вези са традиционалним начином писања. Томе иде у прилог чињеница што је вуковски фонетски принцип касно прихваћен код нас, тек „1871. године када га је почео примјењивати часопис *Црногорац*”⁴. У каснијим Љубишиним дјелима осјећа се удаљавање од традиционалног наслеђа и приближавање Вуковом језику.

Љубиша је пажљиво пратио Вукову борбу за увођење народног језика у књижевност и својим ставовима о језику био је за његову реформу. Тако је у часопису *Српска зора* дао чланак под насловом *Књижевни претрес* као приказ *Српским народним загонеткама* које је уредио и издао Стојан Новаковић, а у коме на једном мјесту каже за Вука сљедеће: „Но је свака школа, пак и Вукова, имала своје доба ратоборно, своје противнике и завидљивце. Вук је купио народно благо под анатемом књижникâ и фарисеја. Да је почем живио средњег вијека, можда би га пратила судбина Хусова и Галилејева... Данас је жалибоже та школа наишла на злотворе опасније, на неке писаоце угојене туђијем језиком, којим не слади народна простота, јер је ни разумију, ни знају цијенити, пак силом на срамоту намећу читаоцима стране смишљенице, облике и обичаје, да нас тобож преобуку...”⁵ У наведеном одломку Љубиша је изнио своје схватање Вукове школе и став да треба писати онако како народ говори, а не као

⁴ Вукова реформа графије и ортографије званично је прихваћена у Црној Гори 1863. у настави цетињске основне школе. У администрацији црногорске државне управе, у школској и осталој документацији није био прихваћен Вуков правопис све до 1871. године када га је почео примјењивати часопис *Црногорац* (Остојић, 1989: 50).

⁵ Видјети чланак: *Књижевни претрес. Српске народне загонетке*, уредио и издао Стојан Новаковић. У Београду и Панчеву, књ. В. Валожића и браће Јовановића, 1877. Српска зора, Беч, 1877, св. 6, 138–139.

Вукови непријатељи који пишу и поступају супротно томе. Сличан став о употреби страних „скованих ријечи” навео је у предговору *Причањима Вука Дојчевића*, што говори о томе да су причања имала функцију одбране Вукове школе, односно та књижевност је требало да постане израз најчистијег дијела народног духа. Љубиша каже „Скупљач је тежак, а пробирач зидар”, а та два пута су се укрстила у његовом дјелу (*Књижевни претрес. Српске народне загонетке*, уредио и издао Стојан Новаковић: 138).

Са нарочитим занимањем је пратио оновремене расправе о језику, а потврду налазимо у самим његовим дјелима. У предговору *Причањима Вука Дојчевића* биљежимо сљедеће: „Ја не нијекам да је језик, као које-му драго друго знање, напретку и свршености вриједан, али сам увјерен да је чинитељ тога напретка они дијелак народа нашег који живи гдје се другог језика осим нашега не зна ни чује, па га невоља гони да изнаходи и начиња имена новијем стварима, а незнајућ како се те ствари зову у туђем језику, присиљен им је ковати имена како га нарав учи, пак се сковане ријечи иза хода удоме и укоријене у народу”... (Причања Вука Дојчевића, 1877: 4). У наведеном цитату огледа се пишчев став да је народ способан да ствара одговарајуће еквиваленте за сваку страну ријеч, али се и ту осјећа Вуково схватање језика. Љубиша је дао мноштво нових ријечи уједно придржавајући се творбених модела оновременог језичког стандарда и нудећи сопствене обрасце за богаћење лексике.

И у Љубишином причању *Док се вукови кољу, чобани мирују* протканом алегоријом о односима између Срба и Хрвата у Аустроугарској и расправом око имена и језика, иако је радња формално смјештена у петнаести вијек и у оквирима Млетачке републике, јасно се види да се односи на пишчево доба и вријеме када су се водиле расправе о овим питањима између Вука и његових противника. Ту се препознаје и Љубишино поимање језика.

Љубишин језик прожет је вуковским духом, његова садржина узета је из народне историје и традиције. Изворан народни језик био му је показатељ и изворне народне мисли. Аутентичан народни језик је онај на којем се он у младости учио „неисцрпном богатству народнијех изражаја и пучком краснорјечју”, језик Вукових збирки и народа „гдје је матица и ковница пучких умотворина” (*Животопис*, 1878: 35). Вуковски израз Љубишине прозе проистиче и из чињенице да сакупљати, сабирати и слагати „обичаје, начине говора, пословице и распросуту народну повјесницу, чега има обилно у Црној Гори” за Љубишу значи пролазити кроз различите фазе рада на путу до коначног облика књижевног дјела. Заправо Љубиша је прихватио основни став Вукових концепција о сабира-

њу народне грађе и њеном слагању у народном духу, а што је Љубиша препознао и у Његошевом стваралаштву. „Priateljstvo njegovo s Vukom Karadžićem prinudi vladiku da se okani tudjega klasicizma, i da ročne pisati u narodnome duhu”⁶. Чланак *Čitaocem* Љубиша је написао 1868. године и он га преко Његоша, његовог књижевног узора, коме је чланак био упућен, повезује управо са ставовима и идејама Вука Караџића. Од Вука је прихватио декларативну поетику књижевности стваране у народном духу, а од Његоша иманентну поетику и узоран образац таквог стваралаштва (Пејовић, 1977: 34). Љубиша је зато с разлогом упутио ријечи хвале и оданости тим писцима. „Зато хиљаду пута хвала Вуку, што нам сабра и одржа ово наше народно благо, а хвала и Владици-Пјеснику, који нам у свом Горском вијенцу указа пут, којим нам ваља ићи, ако смо ради да будемо прави народни пјесници и приповједачи” (Виловски, 1908: 49).

Његошева дјела се објављују у вријеме Љубишиног духовног преображаја. Љубишин биограф Тодор Стефановић Виловски тврдио је да је Љубиша познавао „скроз песничке особине владичине и да је Горски вијенац знао напамет” (Виловски, 1908: 50). Да је Љубиша посебно цијенио Његоша, види се из његовог текста *Sěni Petra Petrovića Njegoša II. Vladike Crnogorskog i spisatelja slavenskog*⁷, који је Љубиша написао само два дана послје пјесникове смрти, као и из предговора првом латиничном издању *Горског вијенца* који је припремио Љубиша, а који је објавила Матица далматинска 1868. године у Загребу. Тим је Љубиша постао утемељивач једног правца науке о Његошевом дјелу — његошологије. Та година, 1868. уједно је и година у којој је реализовао дио својих пројеката насталих проучавањем Његошеве поезије. Тада Љубиша објављује своју прву приповијест *Šćeran Mali kako o njemu narod povijeda* у часопису *Zabavnik*. Љубиша напомиње да је вољан издати и остала Његошева дјела само ако се Матица далматинска прихвати трошкова око њиховог штампања и растурања: „Ја сам наумио и остале умотворине владичине једну по једну овако пренијети и разјаснити, ако се наша Матица прими, као што је сада, печатања и продаје књига, и тако омладину нашу, цвијет и наду домовине, припитоми и упознати с овим неумрлим народнијем пјесником” (*Čitaocem* 1866).

У Некрологу Љубиша показује темељно познавање Његошевих дјела, али и политичких прилика у Црној Гори. Указује на Његошеву заслу-

⁶ Видјети чланак: *Čitaocem* (Predgovor), *Gorski vijenac. Historički događaj pri svršetku sedamnaestog vijeka*. Sačinio Petar Petrović Njeguš, vladika crnogorski (Prenio s ćirilice na latinicu S. Ljubiša), Zadar, Matica dalmatinska, 1866.

⁷ Видјети чланак: *Sěni Petra Petrovića Njegoša II. Vladike Crnogorskog i spisatelja slavenskog*, Arhiv za pověstnicu jugoslovensku, Zagreb, 1852, knj. II, 209–211.

гу у сузбијању племенске самовоље и сукоба, и допринос у афирмацији Црне Горе: „Многи putnici od raznih zemaljah роћну је polaziti, ne već као ајдучку рећину, но као уточиште слободних витезовах, који су знали оруђем са себе смаћи азијатски јарам” (Sěni Petra Petrovića Njegoša II: 211), али и Његошеву књижевну величину јер је по Љубиши он био „najsajjnija dika i ponos svijuh nas Slovenah” (Sěni Petra Petrovića Njegoša II: 211). Два основна правца које Љубиша слиједи у Његошевој поезији јесу црногорска национална историја и њен пјеснички вид. За црногорску историју као компоненту Његошеве поезије, Љубиша наводи: „Crnogorska povjesnica punana је бојних i витешких djelah, но се она слабо од туђинаца познавала, док није neumrli Petar II, s njegovim književnim i diplomatskim djelima nju svijetu objelodanio, док није nju од свакоје чађе отресао” (Sěni Petra Petrovića Njegoša II: 211). У дијелу наведеног суда о Његошу видимо и клице будућих разлика које ће Љубишин однос према историји одвојити од романтичарског става према прошлости. Насупрот романтичарској идеализацији црногорске историје, Љубиша учећи од Његоша, остварује реалистичку идеју те историје (Пејовић, 1977: 32). За њега Његош је класик вуковског правца у књижевности, јер је његово дјело стварано у „narodnomu duhu” чији је „jezik čisto narodni” (Sěni Petra Petrovića Njegoša II: 211). Под таквим утицајем Вукових идеја и Његош се „okani tuđega klasičizma, i роћне pisati u narodnome duhu” (Ћитаосем, 1866). Љубиша не истиче само језичку компоненту, њену „dubokost misli, bistrinu razuma i nedoskočimu vlastitost narodnog jezika” (Sěni Petra Petrovića Njegoša II: 211), него и црногорску историју као бит њеног идентитета са које треба, како Љубиша истиче, уклањати сваку чађ.

И у поеми *Бој на вису*, у којој се Љубиша осврће на нека актуална политичка питања, инспирисан побједом аустријске флоте над талијанском године 1866. код Виса, као мото налазе се Његошеви стихови из *Горског вијенца* који су мало другачије дати него у издањима *Горског вијенца*:⁸

Што су момци прсих ватренијех, / у којима срца претуцаю, /
Крв уждена пламеном гордошћу, / Што су они? Жртве благородне,
/ Да пролазе с бојнијех пољанах / У весело царство поезије...
/ Гђе Обилић над сјенима влада.

Горски Виенац, П. П. Њ.

⁸ Наиме, трећи стих треба да гласи — крв уждену пламеном гордошћу; даље Љубиша умјесто глагола *пролазе* ставља глагол *пролазе*, и у посљедњем стиху умјесто *ђе* ставља *гђе*.

Сем поетске димензије, *Бој на Вису* има и политичку и националну ноту. Љубиша је ову битку приказао као тријумф далматинског јунаштва над вјековним талијанским непријатељем. У поеми се огледа и Љубишин политички обрачун са талијанштином у Далмацији. Ови стихови из предговора показују да је Љубиша још од 1851. у кругу Његошевог дјела.

Љубишине *Приповијести црногорске и приморске* такође као мото имају стихове из *Лажног цара Шћепана Малог*, које ће указати на смјер Љубишених стваралачких стремљења. Стиховима:

„Ако није мјеста за живљење,
А оно је мјеста за причање,
Причање је души посланица,
Као вама ваше гурабије”

Љубиша преузима идеју о духовној храни Црногораца, о разговору и бесједи као изразу њиховог естетичког бића које ће покушати реализовати у приповијестима.

Љубишу и Његоша везује још један значајан догађај. Дознавши за покрет у Боки, Дубровнику и јужној Далмацији, маја мјесеца 1848, Његош се са Цетиња обратио Бокелјима и Дубровчанима прогласима⁹, у којима им је оштро запријетио ако се придруже Млетачкој републици. Његош наводи у свом прогласу: „Чуо сам и увјерио сам се да је сва Бока у договору здружена и непокорена се показала својему законитом ћесару Фердинанду I без икаква узрока и невоље, него по примјеру други манти народа који ће себе и вас без икакве потребе упропастити... Зато вас отечески савјетујем да се ви те обијести прођете и да се својему ћесару покорите као прави синови својему оцу” (Његош, 1975: 165). У другом прогласу Његош наставља да они требају бити „срцем и душом привржени својој народности и сасвим вјерни и послушни Јелачићу, свому јединоплеменому бану од троједне краљевине, који је под круном ћесарском” (Његош, 1975, 164). Он напомиње да су „Бока и Црна Гора тако спојена као душа и тијело, један народ и дух, један обичај и језик и један без другога не може живјети ни умријети, и зато вас ја у срцу не разликујем од Црногораца, и готов сам вазда зло и добро дијелити” (Његош, 1975, 165). Пријетећи да ће по потреби и војним ангажовањем спријечити њихову

⁹ Видјети: *Проглас Бокелјима и Дубровчанима*, Цетиње, 20. маја 1848. Бокелјима, маја 1848 (Његош, 1975, 164–165).

побуну, наставља у истом тону, па у случају да буду „невјерни својему бану... знадите чисто, ми ћемо постати ваши заклетни непријатељи”, а ја ћу вам бити „грђи но Турчин” (Његош, 1975, 165). Истовремено, владика им нуди неопходну помоћ „у случају нападања каквог непријатеља на вас... црногорски народ био би спреман... вама на помоћ притећи и за вашу слободу уједно крв пролити” (Његош, 1975, 164).

Бокелски народни прваци сазвали су Бокелску скупштину у Прчању 1848. године, на којој су представници бокелских општина одговорили смиреним тоном, наглашавајући да ће бити привржени идеји југославенства, живећи под „штитом ћесарским”, али без негативног уплива и утицаја италијанског, мађарског и аустријског (Пајовић, 2013, 510; Павићевић, 2007).

На Бокелској скупштини учествовао је и Љубиша који је у одговору на допис да се Бока припоји Хрватској и Далмацији, изнио своје ставове: „Окружје Которско никад није Хрвацким предјелом било здружено” и „најсветија наша дужност та је, јавити пред свијетом да ми Далматинци нијесмо но Бокези”. Љубиша је својим говором отворио врата политике, којој је остао вјеран до краја живота.

„Као што поједину човјеку прије свега треба да се стече биће, пак да располаже начином како да у свијету живи: тако и једноме народу треба да се стече биће, пак да расположи какве му установе слободе пристоје. Народ у овој покрајини нема бића, јер је угњетен од талијанштине, пак би било по њ излишно... да без властитог народног бића гради себи којекакве туђе установе. Нас је Аустрија, против своје сопствене користи, више поталијанчила у 30 година, него ли Венеција у четири вијека” (Јовановић, 1903, XVIII–XIX).

Његово опредјељење за политику није било случајно. Будући да је сарађивао у Кукуљићевом „Аркиву”, био је упознат с илирским покретом у Хрватској који је утицао на Љубишино интересовање за политички рад и положај народног језика. У том духу је и први Љубишин говор на народном језику у Царевинском вијећу у Бечу, којим је изненадио германску већину, а задивио заступнике словенских народа. Његова популарност је била велика и код Бокелја и Паштровића, али и у Далмацији. „Ja tvrdim, da je ravnopravnost jezika oktroirano pravo, kojemu ne treba novoga potvrđenja”¹⁰.

¹⁰ Видјети чланак: *Govor o ravnopravnosti jezika u Dalmatinskom sudstvu*, *Prilog k narodnom listu*, 81, 3. XII, 1862, 404.

Љубиша је заговарао писање народним језиком, јер како је казао у једном свом чланку *Črte narodnosti* ненормално је да усред Беча „ima više javnih nadpisa po dućanima i obrtnim miestima u Srbsko-Hrvatskom jeziku, nego kroz cielu Dalmaciju”¹¹, али то није значило да Љубиша није био полиглота јер се залагао за учење страних језика, али ипак за давање предности матерњем језику. Зато он каже у чланку наставља: „Vog sačuva da mi kroz to pomrzimo tuđe jezike uopće, a italijanski poimenice. Ako je itkome u Austriji nužno znanje zapadnih jezika, to je bez dvojbe nama, koji živimo pri moru i o moru, koji smo lanac, te veže istok i zapad. Ali je Isus rekao: „Ljubi bližnjega svoga kao sebe samoga” a ne više neg sebe.”

Често боравећи у Бечу и Задру, слушајући расправе на италијанском и њемачком језику, Љубиша је чезнуо за народном ријечју свога завичаја. У писму Илији Рачети 1873. обраћа му се ријечима: „Ти ми пишеш да ми је благо што сам амо! а мене кад на ум пану трешње, бижи, боб, срделе, скушеви, лице и гофи дао бих ђаволу сва вијећа и велика и мала — Сваку вечер клим са Радивојевићем, већ су ми на нос скочили нирнбратени, ринцбратени, рисбратени и сви братени од свијета”¹².

Стална преокупација му је била увођење ћирилице у школски систем и штампање ћириличних књига, као и увођење матерњег језика у школе. Љубиша наводи у једном говору: „Varem ostavite diečacima prvih dvijuh роčetnih razredah da prva gramatikalna pravila na slatkom onom jeziku чују, којег су најпрво од материних устах изговорити научили”¹³.

Љубиша је често настојао да заштити оригиналност и аутентичност својих текстова од бројних штампарских грешака, а понекад и од сопствених огрешења о језичку норму. Зато он у *Животопису* каже: „Ја нијесам никад мислио писати за штампе, ни препуњати и онако препуне сандуке наших књижара, сухопарним књигама; но видећи грдни расап што се по штампи чини лијепим нашим језиком, пуче ми срце од бола, пак се дадох и ја нешто да пишем, као неки просвјед противу таквог расапа. Да ли ћу успјети бојим се љуто, јер су се на пустоши наше књиге удомазетили облици туђих културних народа, као да ођенеш Херцеговца у француски фрак”. Љубиша, дакле, акценат ставља не само на језичку

¹¹ Видјети чланак: *Črte narodnosti*, „II Nazionale”, Prilog k Narodnom listu, Zadar, 1862, 9.

¹² *Писмо Илији Рачети*, Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, Београд, 567, Беч, 1873.

¹³ Говор: *O potrebi da bar u dva razreda djeca uče na maternjem jeziku*, Hitropisna izvješća, VI zasjedanja Dalmatinskoga pokrajinskoga sabora, Zadar, 10. XII 1866, 342.

већ и на стилску компоненту изворног народног језика. Огледало духовног народног бића не може бити изопачен народни језик, препун туђица и стране лексике и синтаксе, због чега омашке у језику сматра невјерним представљањем народног бића. То је један од разлога сталне Љубишине бриге над чистотом, аутентичношћу свих језичких слојева његових дјела у чему се огледа Вуково схватање реформе језика.

Осим исправки коректорске природе, Љубиша је интервенисао и у погледу облика ријечи, израза или је понекад уносио и нове садржајне појединости. Промјене у његовим дјелима, које се крећу од замјене појединих облика, синтагматских спојева, до стварања и изналажења нових реченица, свједоче нам да је он тражио, налазио, бирао, стварао аутентичан језички израз. Ослушкујући црногорске народне говоре, прије свега говор Паштровића, обликовао је свој језик. Ове измјене говоре нам не само о његовим еволутивним преображајима већ и о пишчевој творачкој способности да изнијансира и изњедри адекватан експресиван језички израз. Он трага за новом ријечју, синтагмом, па чак и реченицом, ствара их, глача и доводи до чистог језичког израза. Сва та трагања за адекватнијим, сажетијим али и лексички свјежијим и новијим језичким облицима, говоре нам о Љубиши као ствараоцу посебног књижевнојезичког израза. Са сазријевањем Љубише као приповиједача, сазријева и Љубишин језик.

Да је и те како водио рачуна о свом језику, свједочи и једно његово писмо упућено Стевану Поповићу, уреднику часописа *Орао* у коме каже: „Ја Вама и то јављам да о граматички (ортографији и језику уопће) не допуштам преинаке, но нека на мој рачун пане критика педантних словарара”. Са друге стране, то нас упућује и на чињеницу да је имао и негативних искустава током објављивања својих дјела. И у другом писму Стевану Поповићу Љубиша говори: „Ево вам поправљена снимка. У колико су се омакле слагачу многе погрешке, рад би био иошт једну коректуру учинити”. Управо због те чињенице, неки Љубишини биографи (Виловски) сматрали су га „цјепидлаком”, а заправо била је то последица његовог префињеног али и исфилтрираног осјећања за језик. Љубиша зато наводи у писму уреднику *Народног листа*, поводом одштампаног текста приповијести *Шћепан Мали*, да су такве грешке у сваком језику неугодне, а у нашем и неугодне и штетне, управо због чињенице да би се као такве могле одомаћити у нашем језику.

Љубиша посебан акценат ставља на лексику и фразеологију и тиме богати књижевни језик. Његова лексика пронашла је мјеста у обради многих лексикографа све до данашњих дана. Тако у Рјечнику ЈАЗУ про-

налазимо примјере из Љубишиног језика за које се каже да су познати и црногорским народним говорима, што нам свједочи да их је Љубиша узимао из народа, и оне који су потврђени у Вуковом *Рјечнику* и на неки начин припадају народном изразу.

ЗАКЉУЧАК

Љубиша је био свестрано и смјело ангажован на политичкој сцени ондашњег доба, како као борац својим књижевним дјелом, тако и као политичар, односно посланик Боке у Далматинском сабору и Царевинском вијећу. Био је такође читавим својим бићем и дјелом повезан са црногорском историјом, традицијом и културом, а та веза се огледа у обостраној безрезервној подршци коју је он пружао Црној Гори, али и Црна Гора њему када му је била најпотребнија.

У језику Стефана Митрова Љубише укрштају се различити језички слојеви, као и у Вуковом језику и језику других писаца његовог времена. Био је присталица и поборник Вукових идеја за увођење народног језика у књижевност. У лексици било нових, било старих већ заборављених или ријетких, било новоскованих ријечи, Љубиша тежи језичкој разноврсности, избјегавајући тиме лексичку униформност. Међутим, иако је надахнут богатим народним врелом, свом дјелу даје умјетничку обраду тако да је његова језичка структура у складу са Вуковим моделом. Љубишин језик, строг, рељефан, избрушен, творачки, сам собом умјетничко дјело (Секулић, 2002: 72), који је он носио у себи као природу и крв ма гдје се налазио, приметно је своју клицу у Паштровићима. Иако у структури његовог дјела преовладавају особине књижевног језика, Љубишин језик донекле је сачувао говорне појединости из непресушних језичких извора паштровског поднебља. Присуство тих дијалекатских црта у његовом језику дају нам јасан увид у стање црногорске говорне зоне у времену које је пратило процес књижевнојезичке стандардизације (Остојић, 2006: 85). Иако су његова дјела писана изворним народним језиком, ипак његово приповиједање није једноставно „пучко казивање”, већ је то „краснорјечје” које је одувијек у нашем народу имало високу цијену. То је израз „општештокавске фолклорне заједнице, пошто се и подручје Паштровића налази у зони интензивног живота фолклорне књижевности и улази у Вукову основицу књижевног језика” (Остојић, 2003: 88).

О богатству Љубишиног књижевнојезичког израза свједоче нам и неке особине које су архаичне или их је вријеме потиснуло, али којим се не спори књижевни карактер. Употпунио је Љубиша своју писану ријеч са немалим бројем индивидуалних фонетских и творбено-лексичких ре-

шења. Уз то понекад и познате и употребљиване ријечи искрсну у својим алтернативним значењима дајући нов и непоновљив ефекат његовом причању.

Народношћу карактера језика којим је писано, с једне стране, и мисаоношћу и поетичношћу с друге стране, Љубишино дјело, снажно је потврдило животност и животворност Вукових начела о језику и књижевности те тиме допринио коначној њиховој побједи.

Народне особености у његовим дјелима које доминирају у лексици, специфичност дијалектизама на фонетском и морфолошком нивоу, разуђеност синтаксичких слојева, лексичко-семантичка и творбено-лексичка разноврсност и попуњеност, незнатне примјесе страних наноса чине његово дјело заиста особеним, заправо изворним у односу на вријеме и завичај, а уједно и данас живим и блиским нашем времену и читаоцу. Неутрализацијом општекњижевне компоненте и проширивањем језичке народне основе, заправо њиховим комбиновањем, Љубиша је као што је то чинио и Његош, уздигао своје паштровско наслеђе давши му обиљежје општекњижевног језика.

ЛИТЕРАТУРА

- Виловски Стефановић, Т. (1908): *Стјепан Митров Љубиша, Утисци и успомене*. Котор. Бокешка штампарија.
- Вукмановић, Ј. (2002): *Паштровићи, антрополошко-етнолошка испитивања*. Подгорица. ЦИД.
- Јовановић, Љ. (1903): *Живот Ст. М. Љубише*. Београд. Српска књижевна задруга.
- Калезић, В. (1976): *Љубиша и наша критика*. Стефан Митров Љубиша. Прилози са Симпозијума у Титограду и Будви. ЦАНУ, Титоград, 25–43.
- Караџић, В. С. (1870). *Српске народне приповијетке*. Беч.
- Лукетић, М (1988): *Ст. М. Љубиша, Био-библиографија*, прилози, Сабрана дјела, критичко издање, Титоград. ЦАНУ, НИО Универзитетска ријеч, Историјски архив Будва.
- Остојић, Б. (1989): *Језик Мемоара војводе Анта Даковића*. Никшић. НИО. Универзитетска ријеч.
- Остојић, Б. (2002): *Мјесто и значај језика Стефана Митрова Љубише и Марка Миљанова у процесу стандардизације Вукова модела књижевног језика у Црној Гори*. Гласник, ЦАНУ, 20, Подгорица, 32–39.
- Остојић, Б. (2003): *Улога и значај Стефана Митрова Љубише у процесу стандардизације Вукова модела књижевног језика*. О црногорском књижевнојезичком изразу III. Подгорица.
- Остојић, Б. (2006): *Историја црногорског књижевнојезичког израза*, Подгорица. Универзитет Црне Горе.
- Павићевић, Б. (2007): *Саздање црногорске националне државе*. Подгорица. ЦИД.

Пајовић, Р. (2013): *Петар II Петровић Његош као државник*. Матица, год. 14, бр. 55. 493–512.

Пејовић, Б. (1977): *Књижевно дјело Стефана Митрова Љубише*. Сарајево. Свјетлост.

Пецо, А. (1976): *Један поглед на писану ријеч Стефана Митрова Љубише*. Прилози са Симпозијума у Титограду и Будви 21–23. априла 1976. ЦАНУ, књ. 1, Одјељење умјетности, књ. 1, Титоград, 1976, 195–215.

Петровић Његош (1975): *Изабрана писма*. Београд. Просвета. Цетине. Обод.

Ражнатовић, М. (1964): *Ст. М. Љубиша. Пучко краснорјечје*. Титоград. Графички завод.

Секулић, И. (2002): *Стјепан Митров Љубиша, Домаћа књижевност I*, Нови Сад. STYLOS.

Тепавчевић, М. (2010): *Језик Стефана Митрова Љубише*. Подгорица. ЦАНУ.

Miodarka TEPAVČEVIĆ

THE INFLUENCE OF NJEGOŠ AND VUK ON THE
WRITING OF STEFAN MITROV LJUBIŠA

Summary

In this paper the author deals with the influence of Petar II Njegoš and Vuk Karadžić on the writing of Stefan Mitrov Ljubiša. The application of Vuk's reform in the language of Stefan Mitrov Ljubiša is considered, as well as the part he played in the development of Vuk's model of literary language.

Key words: Stefan Mitrov Ljubiša, Petar II Petrović Njegoš, Vuk Stefanović Karadžić, Montenegro